

Александар Б. Недељковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

ТРЕТМАН ЖАНРОВА ФАНТАСТИКЕ У РЕЧНИКУ КЊИЖЕВНИХ ТЕРМИНА ТАЊЕ ПОПОВИЋ

Тања Поповић, *Речник књижевних термина*. (Сарадници Александар Бошковић, Наташа Марковић, Предраг Мирчегић, Дијана Митровић и Александар Стевић). Београд, „Логос арт“, 2007.

Средином 2007. године у Београду је објављена једна значајна књига, чији је аутор Тања Поповић, професор на Катедри за општу књижевност са теоријом књижевности Филолошког факултета у Београду. Професорка Поповић *Речник књижевних термина* припремила је уз помоћ петоро сарадника (вероватно младих? можда су студенти? нема никаквих података о њима), али нажалост нису дати иницијали који би указали ко је спремио који чланак. Дело има преко 800 страница, штампано је латиницом, технички извршним квалитетом штампе. Свеукупан изглед књиге је импозантан.¹ Оловка на корици је тако верно приказана да смо видели кад је један млади читалац збуњено пружио руку и покушао да је узме!

Размотрићемо овде, укратко, само један аспект овог капиталног дела. То је начин како је професорка Поповић, са сарадницима, обрадила појмове који се односе на жанрове фантастике.

Прва је чињеница: размотрила их је *ојширно*. То је, само по себи, веома драгоцено љубитељима тих жанрова, који су, у Србији, навикли да их академска сфера – већ вековима! – игнорише, или само узгред, и нетачно, помиње. У овом лексикону налазимо следеће одреднице релевантне за те жанрове: **фантастично, фантастика, фантазија, фанзин, научна фантастика, готски роман, жанр, генеалогичка, и фикција**. Дакле, девет одредница, право богатство, а заправо се неке од тих одредница разгранавају, испреплетано, и ка другим, потенцијално веома корисним за студије фантастике, као што је, на пример, **теорија могућих светова**.

Друго, ове одреднице су *модерне*.

1 <http://www.srpsko-dnf.com/CMS/uploaded/Popovic-Tanja-2007-Recnik-knjizhevних-termina-1-korica.JPG>

У оном ранијем, Институтском *Речнику књижевних термина*, који је своје друго и засад последње издање имао 1992. године, одредница „научнофантастична књижевност“ остала је скоро сасвим иста као у првом издању (колективни аутор Институт за књижевност и уметност у Београду, главни уредник Драгиша Живковић, Београд, „Нолит“, 1985). Та одредница (на њиховој стр. 479) била је потписана иницијалима „Д. П. - С. К.“, а то су Душан Пухало и Светозар Кољевић, професори енглеске књижевности у Београду и у Сарајеву. Они су часно и центлменски одрадили посао, и навели су одмах после свог чланка литературу за даље проучавање (што професорица Поповић није), али су застали на својим представама о СФ отприлике као из 1930-тих година; њихово виђење задржало се негде код Х. Џ. Велса и Олдоса Хакслија, мада као литературу препоручују и *Нове маје ѓакла* Кингсли Ејмиса из 1961; препоручују такође *Histoire de la Science Fiction moderne* Жоржа Садула из 1973. године; и понешто новије, али и једну књигу чији нам је наслов на немачком јако сумњив: *Die triviale Phantasie...* Морамо рећи: хвала им на труду и вредном раду; али ми смо сада у двадесет првом веку.

Тања Поповић нас је повукла око 75 година напред, кроз време.

Трећа битна чињеница је следећа: уместо једне категорично и прецизно изрезане теорије књижевности, која би претендовала да буде тачнија од свих других, а унутар себе доследно и целовито изграђена, проф. Поповић нам је понудила знатну ширину избора, разних опција, од којих су неке *међусобно суiproине и несјојиве*; широке галерије могућности – а на читаоцу је да одабере шта жели да прихвати као тачно.

За љубитеље научне фантастике, радост почиње већ на првој страници Предговора, где се њихов жанр помиње; али, и жалост им није далеко, јер помиње се у аксиолошки негативној конотацији, наиме, са извесним жаљењем што су наша времена ево оваква: „популарна дела махом се крећу у оквирима жанр литературе, детективских романа и научне фантастике, а главни догађаји одвијају се у субкултури“ (стр. 5). Касније, у одредници **фикција** (219-220), Тања Поповић прво сврстава научну фантастику, дакле читав тај жанр, али такође и детективски роман, у „популарну фикцију или забавну књижевност“, а као супротност наводи „уметничку фикцију (нпр. романи М. Пруста и В. Вулф)“ што у поменутом контексту из Предговора, јасно значи бацање целог СФ жанра у гето субкултуре или сублитературе; а у чланку о постмодернизму (559), поново искрсава, као авет, подела на две културе, наиме, „однос између високе (елитне) и ниске (популарне) културе“. На овај на-

чин Поповић *описује све жанрове као суб-културу*, неуметничку, па тиме, имплицитно, уздиже – шта? – на пиједестал квалитетне књижевности; вероватно неки главни ток, можда национално-историјске или социјалне романе? Или, ипак, само и једино романе о унутарњем, психичком животу протагониста („М. Пруста и В. Вулф“)? Али, барем по нашем уверењу, и то су жанрови!

Многи читаоци и писци фантастике су се у српском Интернет простору понадали, у лето 2007, да ће им ово дело професорке Поповић дати излаз из деценијских небулоза око самог појма „жанр“.² У одредници **жанр** (794) и у много опширнијој одредници заправо о жанру али под другим и помало изненађујућим насловом, „**генеалог**ија... или теорија жанрова“ (237-9) Тања Поповић је савесно пописала многа тумачења појма жанр, од античких дана до данас, али није успела да размахне мачем и пресече тај Гордијев чвор, за нас. Ово се често дешава: и најстручнији људи, говорећи о жанровима, почињу тако, издалека, од антике, али не стижу до циља.

Уверени смо да у области фантастике постоје три жанра, који се дефинишу својом садржином: научна фантастика, фантазија, и хорор, с тим што хорор можда није на сасвим исти начин (или не сасвим у истом смислу) жанр као прва два. Али Поповић то није тако децидно рекла. Па ипак на једном месту (466) она каже, својим карактеристичним реченичним стилем: „Рецимо, филмови који су имали највише финансијског успеха готово увек припадају научној фантастици или њој сродним жанровима као што су хорор и фантастика“. Гле, ту су та три жанра; а помињу се и филмови, што је итекако важно и добро.

Вероватно су највише разочарани српски хорористи: у овом *Речнику* не постоји одредница о хорору! То је крупан пропуст. Али, постоји одредница **готски роман** (224-5), која је мање-више о хорор роману, и која је интересантна и садржајна, али заборавља краће готске прозне форме, и превиђа да стотине модерних хорор романа нису готски.

Одредница **фантазија** је готово у целости о психолошкој способности за маштање (и о **имагинацији**), а само узгред дотиче *жанр* који се зове фантазија – али баш ту се нашло места за неколико речи, катастрофално погрешних, о СФ жанру!

Одредница **научна фантастика**, која запрема готово две пуне странице (465-6) је садржински знатно богатија од иједне друге о СФ икада виђене у српским речницима књижевних термина. Али

2 На пример Лидија Беатовић „Либеат“, значајна српска СФ списатељица из далеког Јоханесбурга у Јужној Африци.

кад су је српски фанови приметили, одмах се дигла општа граја због грешака; набројаћемо само неколико. Човек који је 1926. године основао фандом (као организовану друштвену снагу свесну себе) звао се Хуго Гернзбек, не „Дернсбек“ (465); српски израз „научна фантастика“ није „дословно преведен са енглеског“ (ibid) јер дословни превод енглеских речи „*science fiction*“ гласио би „научна књижевност“; један славни писац фантазије и научне фантастике зове се Реј Бредбери а не „Бредбури“ (466); др Зоран А. Живковић није „у српској књижевности ... најпознатији савремени писац у овом жанру“ (ibid) јер он се тог жанра изричито и потпуно одрекао. Један под-жанр научне фантастике треба називати не „сајберпанк“ (ibid) него „киберпанк“, по аналогији са речју кибернетика. (Тако је дато, „киберпанк“, и у новом, одличном *Речнику стираних речи* Ивана Клајна и Милана Шипке, Нови Сад, „Прометеј“, 2006, код њих на стр. 607) Погрешно је интерпретиран (465) енглески израз „*sci-fi*“ (то се чита „сај-фај“). Засипајући богатством појмова и мисли, ауторица се понекад за грешку ускоро искупи, нечим брилијантним; на пример, Тања Поповић као да не зна да нису исто појмови *садржај* (она страница где су набројана поглавља) и *садржина* (књижевног дела), а то смо приметили у њеној одредници **форма** (225-226), па чак и у одредници **садржај** (645)! – на енглеском то су *contents page* и *contents*, кристално јасна дистинкција – али, на самом крају одреднице **форма** имамо и једну напомену која уноси нешто светлости, мада чудновате и укриво преломљене, у нејасноће око појма жанра („Понекад се форма може поистоветити и са **жанром**, и онда се нпр. **сонет**, **прича** или **комедија** називају формом“) да би на самом почетку одреднице **прича** (576), Тања Поповић децидно, без „понекад“, пресудила да је прича „краћа прозна форма која се од њој сродних **приповетке** и **новеле** разликује по дужини“. На другим местима за **роман** она храбро и часно каже да има „стотину и више страна“ (623) па чак и прецизира (219) колико је то текста, што многи не знају или избегавају да кажу. Дакле, систем „грешка плус брилијантан допринос“.

Ауторица у Предговору признаје (7) да се у великој мери служила Интернетом. (Фанови су и сами приметили сличност, по структури и подацима, између неких њених одредница о фантастици и одговарајућих чланака у „Википедији“.) У томе нема ничег лошег.

Треба се надати да ће једног дана, у евентуалном другом издању, све добре особине овог *Речника* бити сачуване, а све погрешке исправљене.